

1. Aristotelova delitev znanosti:

- **teoretične** (temelji, vzroki, metafizika, matematika- števila in liki, naravoslovje oz. fizika- telesa oz. predmeti sveta). To motrimo, opazujemo.
- **praktične** (logika- mišljenje, etika- hotenja, estetika- čutno zaznavanje) so normative (določajo norme). Človek izoblikuje spretnost.
- **proizvodne** (poetika, ekonomija)

2. Etika:

- nrav, ustaljen / prvoten kraj; navada, običaj
- gr. *ethos* označuje tisto, kar naj bi človeka ohranjalo v prvinskosti, prvotnosti
- lat. *mos* (moris)
- Razlika med gr. in lat.:
- * gr. besede: temeljno-substancialni pomen
- * lat. besede: okvirni pomen (gre za lat. jezik)

- etičnost je pomembno določilo človeka kot človeka
- človeka izziva, da gre vedno k samemu sebi
- zgodovinsko vprašanje:
- * človek to prvinskost odkriva tako, da se vrača v preteklost
- * gre za odkrivanje preteklosti svojih prednikov
- * odkriva svoje in stanje človečnosti
- * etičnost je položena v človeka
- človek je bitje, ki je nepopolno, raznoliko, omejeno.
- potreben je razvoj etičnega standarda

3. Simbolna sposobnost:

- Človeška komunikacija poteka v simbolih. Začne se poimenovanje predmetov. Človek šele ko spregovori ostane človek. Govorica je pomembno povezana s čustveno sposobnostjo. Človek kot bitje simbola postavlja okvire svojega delovanja.

Kretnje: da si med seboj izmenjamo načine, kako naj delujemo. Ljudje smo nujno vezani na simbolno sposobnost. Človek je prvo bitje, ki je to orodje poimenoval, šele potem ko ga poimenuje, ga uporablja. Človek potrebuje za svojo operativno sposobnost, da stvari poimenuje. Brez simbolnega okvira je človek izgubljen. S poimenovanjem se znajdemo v prostoru, kjer živimo.

Simbolna sposobnost najbolj zaznamuje etično sposobnost. Vsi imamo nekakšne prioritete. Prioritete imajo večjo težo pri našem odločanju. Prioritete si postavljamo glede na osebno prepričanje, vrednote oz. koliko nam pomenijo. So stvar osebnega prepričanja in nas osrečujejo. Odločamo se glede na možnosti, ki jih imamo. Čustveni svet deluje na razumni ravni, čustva postavimo v neke okvire- sovražimo na preračunljiv način, ljubimo na preračunljiv način.

Človek vse stvari najprej temeljno čustveno sprejme in jih postavlja v razumske okvire. To je temeljno za simbolni svet. Kolikor bolj človek prihaja do neke razumne čustveno urejene izmenjave, toliko bolj bo kot bitje funkcioniral.

Simbolni svet je pomembna danost za človeško delovanje. Znotraj simbolnega sveta

človek deluje. Odločilnega pomena je zgodnje otroštvo (primeri z živalmi).

Človek je bitje, ki šele z negativne strani vidi kaj je dobro- ko je bolan, ceni zdravje. Prva tri leta čl. življenja so odločilna za čl. življenje. Človek s simbolnim svetom sprejema lestvico vrednot. Vse kasnejše življenje je le prilagajanje.

Naloga etika je, da človeku omogoča, da bi te stvari uredil. Človek kot etično bitje je vedno praktično vključen. V etiki gre za to, da to zadeva tudi naše vsakdanje življenje. Bistvo etike je, da ostajamo kot ljudje. Delujemo v dialogu.

V svetu je veliko zanimanja za etična vprašanja. Etični kodeksi: ne pomaga, če ni ustrezne pripravljenosti, da se ljudje etično obnašajo. Če se nekdo slabo etično obnaša, to vpliva tudi na mene. Danes se znižujejo etični standardi: poskusi na zarodkih, splav, evtanazija...

Če otrok ni doživel, da je od staršev sprejet kot človek, bo imel kasneje probleme. Človek rabi simbolne okvire.

Ustvarjalni mehanizmi določajo, da ta sistem deluje:

- **temeljna pravila**- hrana (absolutne norme)- absolutna vrednost
- **družbeno- pogojene norme**: družina
- **poljubne**: poklic

Človekovo etično delovanje je odvisno od simbolnega sveta. Je bitje, ki deluje refleksivno- stvari domisli in je šele potem sposoben delovati.

Aristotel: etika kot umska pamet. Ne poznamo človeka, ki ne bi uporabljal uma. Umske sposobnosti- govorica, simbolni svet- s tem se v simbolnem svetu znajdejo.

Človek je bitje govornice. Orodje mora najprej poimenovati, šele potem ga lahko uporablja.

4. Kant: 4 temeljna vprašanja. Človek je bitje, ki za svoje delovanje potrebuje okvir- simbolni svet.

Človek pride vanj in s tem, ko vstopimo nam je že dano kako etično delovati. Človek ima zaradi svojih potreb določen simbolni svet. Drugačno je pri Indijancih kot pri Američanih. Odvisno od okolja je prilagojen simbolni svet- npr. Indijanci imajo druge vrednote kot Eskimi, temeljne vrednote pa so skupne; poudarki pa so različni, drugačen način življenja. Ljudje si ekonomično oblikujemo simbolni svet- vrednote imajo različno vrednostno lestvico. Eskimi imajo več izrazov za sneg, Afričani pa enega. Vsi se vraščamo v svet in smo ga deležni glede na to, kako so nam ga prikazali naši predniki.

Npr. genetika: genski inženiring: problem: posegamo v neposredno življenje. Kloniran človek je odvisen od drugih ljudi. Evtanazija (=dobra smrt): že vnaprej konotacijo, se lepše sliši: - aktivna evtanazija: prostovoljna, človek se strinja

- pasivna evtanazija: ko je človek na aparatih in se ne more sam odločit

5. Vir etike

Vir etike je narava, ki je zato že obenem tudi kultura. Etika vsebuje človekovo osebno izkušnjo, avtoritete, verska izročila, umetnosti, filozofije, znanosti. Danes sta za védenje o človeku - tudi o človeku kot etičnem bitju - vedno bolj pomembni sociologija in psihologija.

6. CILJ ETIKE: Da omogoči čim bolj zanesljive mehanizme, da se bo pri teh vprašanjih čim bolj znašel. Mi imamo v sebi položeno, kar je za nas etično pomembno.
Judovsko- krščansko izročilo: 10 Božjih zapovedi

Platon je razumel najvišje dobro (ideja dobrega) kot *znano* in je bil prepričan, da k temu vse *teži*, torej je najvišje dobro jasen in določen cilj za etično delujočega človeka. **Aristotel** pa je svojo celotno filozofijo utemeljeval na sprotne iskanju in preverjanju. Tudi etiko je razumel kot umsko panogo, ki človeku v življenjskem izkustvu odkriva temelje etičnega presojanja in odločanja. Etika je po njem **spretnost**, s katero je človek zmožen urejati svoje življenje in si obenem pridobiti tudi navado (gr. *éthos*), da teži k dobremu. Teženje k dobremu pa je po Aristotelu in Tomažu Akvinskem naravno teženje. Volja je namreč naravnana k dobremu. To dobro sicer ni vnaprej znano in jasno, človek mora sproti delati na to, da ga odkriva, to teženje pa je povezano z umom in po Aristotelu torej obstaja soglasje med umskimi in etičnimi krepostmi. Po drugi strani pa etično prizadevanje ni enkrat za vselej končano, človek mora biti stalno na preži, v razmerah svojega vsakdanjega življenja sproti določa, kaj je prav, in si obenem tudi priuči navade, da si za to lahko prizadeva. Vodilo etike je vzpostavljati povezavo med **izročilom** in (neposrednim človeškim) **izkustvom**. Njen cilj je omogočiti človeku tako delovanje, da bo dosegel osebno izpolnitev, zadovoljnost, srečo, to pa pomeni, da naj ravna tako, da bo čimbolj razvil svoje človeško dostojanstvo. Praviloma je to tisto, kar imenujemo dobro, zato pravijo etiki: »Glavno načelo etike je **delati dobro**, oziroma **biti dober človek**,« to je npr. po Janžekoviču samorazvidno. Tudi on potrjuje, da gre etiki predvsem za ureditev človeka.

7. METODE V ETIKI:

1.) Aristotel: izročilo starih: *hermenevtično- analitična metoda:*

- **razčlenitev** določenih pojmov, ki so jih uporabljali stari, sklenemo v hermenevtični krog; **razumevanje** tega glede na naš položaj

2.) *Induktivno- hermenevtična metoda:*

induktivno= iz posameznega na splošno (Aristotelova etika)

Pokaže na konkretnih primerih in ugotoviti kako lahko to posplošimo.

3.) *Jezikovno- analitična metoda:*

- danes

- temelji na jeziku- kako stvari razumemo

- poskušamo analizirati besede in ugotoviti njihov pomen

- od analize besed je odvisno kakšno bo naše ravnanje (npr. evtanazija= dobra smrt; že vnaprej neko konotacijo, se lepo sliši)

4.) *Metaetična metoda*- metoda dialoga:

V Nemčiji teolog Küng skuša poiskati skupni ethos- svetovni ethos- skuša najti v religioznih izročilih skupne osnove za svetovni ethos. Težava: skupne osnove je težko najti. Danes: iščemo razumevanje različnih etičnih izročil.

Ni mogoče najti svetovnega ethosa. Vsi ljudje etiko utemeljujemo z osebnim prepričanjem.

Človekove pravice naj bi poenotile svet v skupnem etičnem odločanju. Deklaracija o človekovih pravicah- ZDA v Parizu (10. 12. 1948). Splošno etično izhodišče: etično-pravna vloga. Razumevanje človekovih pravic je odvisno od človekovega pogleda na svet. Da imam pravice mora družba narediti sistem, v katerem bodo te pravice zagotovljene. Vprašanje človekove odgovornosti je še odprto.

Metaetika hoče ta izročila povezati med seboj.

Znanost: dopolnilno nudi metodo etičnega ravnanja.

Cilj etike: Aristotel: etika je praktična znanost, ars, spretnost, je človekova najpomembnejša spretnost (=etika). S tem človek pride do dobrega in s tem do srečnosti, ki je izpolnitev človekovega življenja.

Glavni cilj etike od Aristotela dalje je, da človeka usposobi tako, da bo dosegel dobro.

Cilj etičnega delovanja je individualno pogojen.

Vsako človekovo delovanje ima določene implikacije v odnosu do drugih ljudi. Individualno vprašanje ni mogoče. Cilj etike je, da zagotovi splošna navodila. V vseh družbah je nelagodje do etičnih individualistov- to se v družbi ne tolerira.

Etično dobro je skupna dobrina. Etična potreba je temeljna človekova potreba.

Namen etike: omogoča človeku dobro življenje

Za doseganje dobrega je potreben etični dialog.

Za etiko je nujnega pomena, da je dialoška. Človek je bitje, ki je z etičnim prizadevanjem uspešen, ko posluša drugega človeka.

Aristotel: kreposti, zlata sredina- ni mogoče najti drugače kot v stiku z drugim človekom

V izzivih je mogoče najti ustrezno reševanje teh težav (odnos starši in otroci).

8. VRSTE ETIKE

1.) ETIKA VREDNOT:

Aristotel: utemeljitelj vrednostne etike, etika je prizadevanje za dobro; etika vrednot. Človek si prizadeva za dobro (glavni cilj etičnega delovanja).

danes: etika vrednot: **koristnostna** etika (utilitarna): John S. Mill- utemeljitelj

-etično je tisto, kar mi koristi. Večina ljudi se ravna po tem načelu. Vrednota je koristnost.

Koristnostna etika ima dolgoročne učinke. Problem je, da stvari zoži na samo en vidik.

Etika vrednot- ker vrednote zoži le na koristnost.

- ciljno naravnana; za vrednote si prizadevamo, teleološka etika: **utilitarizem:** je koristnostno naravnana; doseže v družbi takšno stanje, v katerem bo največ

posameznikov doseglo koristnost; problem: zelo težko doseči, ker imamo ljudje različne predstave o tem, kaj je za nas koristno; koristnost je omejena na eno področje človekovega življenja-ni nujno, da je tisto kar je koristno tudi dobro; je teleološko naravnana

II.) ETIKA DOLŽNOSTI- deontološka etika:

=treba je

-etika načel, principov

- **Kant**: normativna etika- etika je formalno določena; po kategoričnem imperativu si mora človek prizadevati, da bo to merilo za druge ljudi; določa kako je treba ravnati, ne glede na to kakšne posledice prinaša; dolžnosti

Kant: formalna etika. Izhaja iz dolžnosti. V človekom življenju je absolutno treba izpolniti dolžnost. Problem: izpolnitev dolžnosti

Kant: Delaj tako, da bo tvoje delovanje vedno...

problem: človeka ne motivira

III.) SITUACIJSKA ETIKA:

problem: nima splošnih meril

Zahteva po spoštovanju življenja nudi tudi vrednoto življenja: etika vrednot in deontološka etika sta povezani.

Želi stvari opredeliti glede na razmere. Človek odloča v konkretnem položaju.

IV. PRAGMATISTIČNA ETIKA-James:

-etično dobro je tisto, kar ima praktično korist

-osredotoča se na človekovo osebno izkušnjo

-dobro je tisto, za kar praktično ugotovim, da mi koristi

-Bog je koristen v kolikor mu pomaga, da bo bolje živel svoje življenje

-Bog je človekova osebna izkušnja, ki mu pomaga da bolje živi (Bog je pragmatično dober)

9. TRAJNOSTNA VLOGA ETIKE:

-dolgoročni razvoj človeka in posameznika

-vprašanje kaj omogoča trajnostni razvoj človeštva (vprašanje človekovega preživetja, vprašanje surovin)

-kaj je tisto, kar omogoča človekovo preživetje (bioetika, etika človekovega preživetja)

10. ODNOS POSAMEZNIKOV IN SKUPNOST:

Etika temelji na uvidu, da je človek družbeno bitje.Človek je vedno povezan z drugimi.

Otrok si vprašanja etičnega zastavlja v odnosu do matere, s tem da poimenuje stvari.

Človek za svoje etično delovanje potrebuje drugega človeka. Človek se mora nujno vključiti v družbo (preteklost).

- **krščanstvo**: človek kot posameznik, oseba v odnosu do drugih ljudi, odnos posameznik-družba; dialektika posameznika in družbe:

- **novi vek**-postavlja v ospredje posameznika v odnosu do družbe. Posameznik

določa svojo usodo. Vprašanje človekovih pravic.

- **Postmoderna družba:** Vsak posameznik je svoja zgodba. Vsakdo je določen, da to zgodbo po svoje oblikuje. Vprašanje kaj je univerzalno. Vprašanje odnosa **partikularizma** (del ima svoja pravila, ki jih lahko etično uveljavlja) do **univerzalizma** (splošna pravila, ki veljajo za vse in katerim se morajo posamezniki podrežati)

Ima etične posledice. Če druge vzamem kot sredstvo za uresničevanje svojih ciljev. To je etično nesprejemljivo.

Treba je najti univerzalna pravila, katerih se bodo vsi držali. Posamezniki se morajo držati splošnih pravil- **moralni univerzalizem** (posamezniki se podrežijo skupnim načelom). Danes gre tudi za odnos posameznik in celotna skupnost (globalizacija). Moralna pravila zavezujejo vse posameznike.

11. ZGODOVINA IN ETIKA:

Človek je hermenevitično bitje-za svoje razumevanje etičnega položaja potrebuje pogled v preteklost, da bo je razume sedanost.

Aristotel: se obrača na prednike, kaj je govoril Platon, sofisti...

Človek ugotovi, kako je preteklost vplivala na njegovo sedanje delovanje. Etična zgodovina človeka ima neko stalnost-v zgodovini so ustaljene navade in običaji. Zgodovina omogoča, da se danes človek etično znajde.

-**humanistična etika:** *humanum*=človeški; humanizem(Erazem Roterdamski)-sklicujejo se na Grke, 15. stol.; nasprotje med človeškim razlaganjem etičnih zadev in krščanskim razlaganjem

-srednji vek: **patristika** (od leta 0 do ukinitve Platonove akademije): Avguštin

sholastika (krščanska filozofija): Akvinski.

Krščanska morala je temeljila na srednjeveški sholastiki.

15. stol.- nasprotje. Filozofi so vedno bolj postavljali humanistični ideal. Za človekovo delovanje ne potrebujemo Boga, ampak je dovolj sam človek.

Dilema: Ali etika brez Boga ali z Bogom?

Humanistična etika je izšla iz krščanstva. Vsaka etika rabi globlje razloge za utemeljevanje.

-**krščanska etika:** zadnji razlog zakaj on etično deluje je vera v Boga, etika Akvinskega

-**humanistična etika:** utemeljitev v temeljnih etičnih uvidih- etika Aristotela.

Razlika: *Krščanska etika ima zadnjo utemeljitev v Bogu, humanistična etika pa ima utemeljitev v razumu. Razlika je izročilo. Akvinski se sklicuje na Boga, Aristotel pa na razum.*

Aristotel: kar lahko človek sam spozna je njegovo etično merilo

Danes: globalizacija: judovsko-krščansko izročilo je samo eno od izročil, ki vplivajo na človeka

V vsakem etičnem delovanju je treba stvari gledati dolgoročno in iz globljih razlogov. Etika, ki ima trajne in univerzalne utemeljitve rabi globlje razloge. Za judovsko-krščansko izročilo v prvih letih krščanstva (patristika) združitev z grško mislijo.

MORALKA: nastane v latinskem jeziku; krščanska etika; morala. Utemeljena na SP. Je povezana z pravili etičnega ravnanja. Z moralo pojmujeemo človekov občutek za dobro in slabo.

danes: moralni kodeksi- npr. etični kodeks novinarjev. Poklici imajo svoje kodekse. Ne temelji več samo na SP.

Gr. ETIKA: razumevanje temeljnih pojmov moralnega delovanja. Etika do nas skuša odgovoriti kaj je etično. Etika je globlji pojem. Etičen ima določeno držo.

12. ZGODOVINA ETIKE:

a) **EGIPT:**

- poljedelstvo, ob Nilu. Ob reki je življenje, v puščavi je smrt. To določa etično in religiozno gledanje na svet. Človeško življenje je zavezano praviru. Pravir igra odločilno vlogo pri razumevanju etičnih vprašanj. Bogovi določajo človekovo življenje. Pomembno vlogo ima naravni red. Nil je poplavljal redno. Egipčani so imeli zelo jasen tok življenja. Vse je odvisno od pravira in ima določen red v njem. Pravir določa človekovo življenje in pomaga, da je to življenje globlje utemeljeno. Človek si življenja ne kroji po svoje. Človek je določen, da spoštuje ta red in s tem preživi.
- Vprašanje smrti- Egipčani verjamejo v posmrtno življenje. To pričajo piramide. Vse teži k temu, da človeka naredi za nesmrtnega. Nesmrtnost je v spoštovanju tega reda v vsakdanjem življenju.

b) **MEZOPOTAMIJA:**

Reke veliko bolj ogrožujoče. Epi opisujejo kako je človekovo življenje ogroženo. Postavlja se vprašanje stvarjenja. Red je vedno znova pokvarljiv. Iz tod izvira **manihejska miselnost**: Človekovo življenje je v hudih nasprotjih. Človek nikoli ne ve ali bo preživel ali ne. V svetu sta dve enakovredni počeli, ki tekmujeta med seboj. Človek se v tem boju nahaja kot v nekem mlinu in je razpet med močjo hudega in dobrega. Človek je stalno na nitki med življenjem in smrtjo.

c) **IZRAEL:**

- Utemeljen v redu. Red je odvisen od božjega stvarjenja in zaveze. 5 Mz: *Izbral si življenje ali smrt*- ali se človek odloči za življenje z Bogom ali brez.
- Zaupljiv svet
- Človek je v božjem okviru odrešeni človek. Človekovo življenje je določeno s tem okvirom. Temeljno vodilo tega je božja postava. Izrael je božja skupnost. Je ljudstvo v božjih rokah.
- SZ: *zapoved ljubezni do Boga in bližnjega*. Skupnost mora sprejemati ljudi. Pomembno vlogo ima družina, znotraj katere je natančno določena spolnost, ki je namenjena razmnoževanju. Človek mora skrbeti za svoje otroke. Velik pomen medsebojnih odnosov (npr. družinski odnosi).

- Razumevanje njihove morale zaznamuje tudi današnje življenje. Judovska misel je kot vodilo prek krščanstva postala določilna misel za svetovno kulturo. Njeno moralno sporočilo je temelj človekove kulture.
- Posebnost krščanstva: izpostavi pomen človeka kot osebe. V ospredje postavi človeka kot subjekt in s tem omogoči popoln razvoj človekove svobode. Človekove pravice imajo svoje temelje v krščanstvu.
- Krščanstvo je osvobodilo človeka, ampak mu danes ne ohranja mehanizmov, ki bi zagotavljali preživetje.
- Srednji vek: Človek je povezan z Bogom. Vera v Boga je pogoj človekovega življenja.

Novi vek: Namesto Boga človekove pravice. Vera v človekove pravice je pogoj človekovega življenja.

d) **INDIJA:**

Človek se mora čim bolj omejiti v tem svetu.

Vprašanje človekovega preživetja: človek naj se čim bolj omeji pri izrabljanju življenja in sveta.

Indijsko religiozno-filozofsko misel delimo v štiri obdobja:

1. obdobje: 4000 pr. Kr.: vede in 2500-600 pr. Kr.: spisi
2. obdobje: 600 pr. Kr.- 200 po Kr.: filozofska besedila (Upanišade)
3. obdobje: prva krščanska stoletja: suter
4. obdobje: srednji vek: sholastično obdobje: indijski filozofi

- Tesno povezuje filozofijo, religijo in umetnost.
- Povezane so, ker je indijska miselnost povezovalna.
- Indijska izročila se dodajajo.
- velik pomen avtoritet: so spodbuda k nadaljnemu poglobljanju tega izročila.
- poudarek življenjskih vprašanj
- velik pomen intuicije in s tem osebnega dela- osebna verska izkušnja
- Indijski svet je enoten in urejen- red je temeljno določilo
- Okviri, ki jih mi gradimo (okviri življenja, tradicije)- tem okvirom je treba priti do dna (od lupine priti k jedru). Treba je odkriti notranji red sveta: duhovni red, ki se mu je treba odpreti. V krščanstvu npr. ne moreš razumeti, če ne hodiš za Kristusom (paralela). Introvertiran (ponotranjen) življenjski red.

□ **hinduizem:**

karma- tok stvari

samsara- preseljevanje duš

Eno izročilo se dodaja drugemu, zato ni tako velikih razlik med budizmom in hinduizmom.

Sistemi

1. (Neposredni) Vedski sistemi

- a) *Kultura in religija vedskih himen*
- b) *Mistika darovanja - kastni sistem*
- c) *Začetki filozofije (prve Upanišade)*

2. Neortodoksni (nepravoverni) sistemi (kritizirajo vedsko izročilo)

- a) *Materializem - Červaka*
- b) *Džainizem (Mahavire)*
- c) *Budizem (Sidharte Gotame)*

3. Ortodoksni filozofski sistemi (gradijo na Vedah)

- a) *Njaja (logični sistem)*
- b) *Vaišešika (atomizem)*
- c) *Sank(h)ja dualizem*
- d) *Sistem joge*

Vprašanje kako v mnogostranskosti sveta najti enotnost. Enotnost je, da se človek poistoveti z absolutnim.

atman (sebstvo)- duhovni del duše, človekovo bistvo

puruša- človeška duša

Gre za to, kako ta duhovni del duše najde povezavo z absolutnim (**Brahman**). Povezava atmana z brahmanom pomeni ukinjanje duše. Atman se poistoveti z brahmanom. Doseči je treba popolno očiščenje in takrat se doseže popolno zedinjenje.

Sistem kast: prvotne ureditve kako poskrbeti za človekovo življenje (navodila za vojake, poljedelce...). Prvotno je bila kasta ceh. Zaradi preseljevanja in vojn se širijo tisti, ki so bili brez kastne ureditve in s tem brez ureditve kako preživeti. To je problematično v novem veku (industrijska revolucija), ko se namnoži število brezkastnih.

Štiri življenjske dobe, (**ašrame**):

1. otroštvo,
2. doba hišnega gospodarja,
3. puščavniška doba
4. doba potujočega prosjaka (starec-redovnik).

Ko človek doseže določeno starost in sin prevzame gospodarstvo, se morajo stari umakniti in se pripravljati kot prosjaki na smrt.

Indijska družba je imela nehumane pravice. Če je umrl mož, so zažgali ženo. Etika služi

za ohranjanje reda in omogočanje preživetja. Krščanstvo je osvobodilo človeka, ampak mu danes ne ohranja mehanizmov, ki bi zagotavljali preživetje.

Besedila:

a) Vede

b) brahmane: napotki za pravo uporabo molitvenih obrazcev in darovanj

c) Upanišade (ok. 1000 do 0): Beseda upanišade je zloženska **Upa=blizu, ni=doli in sad=sedi** in pove, da gre za neposredni nauk, ki mora biti slišan.

-kako naj človek najde odrešenje (atman mora doseči poistovetenje z brahmanom. Človekovo odrešenje je povezano v povezavi z absolutnim. ---etična razsežnost

Bhagavadgita: Gospodova pesem, indijski evangelij. Namenjeno je širšim množicam. Pred spopadom dveh plemen predstavniki enega izmed plemen dobijo svojega spremljevalca v utelešenju boga Krišna. Te dva razpravljata o pomembnih etičnih vprašanjih. Človek mora izpolniti svojo dolžnost (če je vojak se mora boriti). Človek z izpolnjevanjem dolžnosti pokaže predanost bogu z doslednim spoštovanjem pravil, ki pripadajo določenemu stanu. Niso pomembni rezultati, pomembno je, da sem jaz v predanosti bogu zadeve dobro opravil, vse ostalo pa je v božjih rokah. Človek se mora zato čim bolj odpovedati stvarem.

Gandhi: Človek mora čim bolj predati bogu, da ga nobena stvar ne vrže iz tira. Osnovna misel je alegorična. Zla se ognemo tako, da čim bolj očistimo svoje namene. Šele človek, ki je samega sebe očistil, lahko dobro opravlja svoje namere. Človek mora čim bolje opraviti svojo dolžnost.

▣ džainizem:

Utemeljitelj je **Mahavira** (6. stol. Pr. Kr.) Nauk pa je star milijon let. Za razliko od hindujskih besedil zavrača vedsko izročilo in zahteva od človeka popolno vzdržnost. Človek naj se čim bolj omeji. 32 ust rastlinske hrane- 32x v usta daš. Hodijo nagi. Nagnjenost k samomoru. Človek se toliko omeji, da je vseeno, če umre. Gandhi je bil po materi iz te smeri. Prizadeva si za to, da bi čim boljše dosegel **ahimso** (neškodovanje): popolno spoštovanje življenja, nenasilje, vzdržnost (tudi v spolnosti). Sovražnike je treba vzeti kot ljudi in jim ne vračati z istimi metodami. Sovražniku damo vedeti, da se ne strinjamo z njim, a ne udarimo s takimi sredstvi nazaj. Nenasilno delovanje je dolgoročno. Etično delovanje, ki spoštuje človekovo osebo je dolgoročno in ne moreš pričakovati hitrih uspehov.

▣ budizem

- pesimistična etika, negativen odnos do sveta
- Človek je na svetu zato, da bi samega sebe izgubil v absolutnosti (nirvana-popolna izginitev).
- zen budizem: Tibet, Kitajska, Japonska
- Učitelj *Sidharta Gotama* oz. Buda (=Razsvetljeni).

4 temeljne resnice:

1. Življenje je trpljenje.

2. Vzrok trpljenja je sebično poželenje.
3. Premagovanje poželenja vodi k odrešitvi od trpljenja.
4. Odrešitev lahko dosežemo z **osmero potjo**, ki ima tri prvine:
  - védenje (pravilna vera in mišljenje)
  - praksa (pravilno govorjenje, ravnanje in življenje)
  - meditacija (pravilno stremljenje, razmišljanje in poglobljanje). Po teh poteh človek doseže osvoboditev in *nirvano*.

Budistični nauk je zapisan v tako imenovanih treh **Pitakah** (košarah)- osnovne resnice:

- a) **hinajana** ali mali voz: meniška smer
- b) **mahajana** ali veliki voz- najširše množice, poudarek na etičnih načelih.

Mahajana je razvil metodo **joge** in na novo ovrednotil pomen zloga Aum (om): tibetanski budizem. Recitiranje tega zloga je povezava stanj popolnega miru, budnega in spalnega stanja. To pomeni človekovo osvoboditev. Joga ni le drža, ampak tudi duhovni princip; pomembno vlogo ima meditacija.

Zla dejanja je treba nevtralizirati. To naredimo tako, da sebe izključimo iz tega toka zla. Nirvana-postati enak z absolutnim, se izničiti.

e) **KITAJSKA:**

□ **konfucionizem:**

Je družbeni sistem, ki temelji na medsebojnih odnosih. Je najstarejše kitajsko filozofsko izročilo. Utemeljitelj je Konfucij.

□ **daoizem** (taoizem):

Glavni avtor: Lao Zi. Kritičen do konfucionizma. Poudarja združenje z absolutnim. V dau je ravnovesje pravo: zdužuje dobro in zlo. Jing in jang: dopolnilna principa (dobro in zlo)- pomenita, da je treba iskati zlato sredino.

Religiozno filozofska smer.

13. VAJE:

a) Aristotel: Nikomahova etika:

1.knjiga:

Ker so oblike dejanja različne, so različni tudi smotri. Smoter zdravilstva je zdravje. Končni

smoter je **najvišje dobro**. Znanost gradi na vseh drugih, zato njen končni smoter povzema smotre vseh drugih znanosti in je kot taka človeku najvišje dobro.

Najvišje dobro je **srečnost**. Dobro je le tisto, ki si ga želimo in ga cenimo zavoljo njega samega, vse drugo pa je dobro le v prenesenem pomenu in služi le kot sredstvo za dosego. Eno je dobro samo po sebi, drugo pa dobro kot sredstvo. Ni koristi od dobrega samo po sebi. Dobro je smoter, je to k čemur teži vse drugo. Končni smoter je dobro, ki ga iščemo.

Končni smoter je tisti, ki ga izberemo le zaradi njega samega. Tak smoter je srečnost. Srečnost je nekaj samozadostnega. Človekovo najvišje dobro je udejstvovanje duše v skladu z vrlino.

Dobrine: zunanje, telesne, duševne. Človekova vrlina je duševna vrlina. Srečnost je duševna dejavnost.

2.knjiga:

Vrline: **razumske** (dolgujejo svoj izvor učenju, zato potrebujejo izkušnje in čas) in **nравstvene** (izhajajo iz nravi, običaja, navade).

Narava nam samo nudi možnost, da vrline sprejmemo, nato pa jih lahko z vajo izpopolnimo. Vrline si pridobimo s tem, da se v nečem udejstvujemo.

Vrlina se rodi iz istih dejanj, iz katerih lahko tudi ugasne (npr. ob igranju kitare postanejo eni dobri, drugi slabi kitaristi). Vrline propadejo zaradi pomanjkanja ali pretiravanja.

Nравstvene vrline se razvijejo ob občutku užitka ali bolečine (užitek: vzrok, da storimo slabo; bolečina: povod, da opustimo nekaj dobrega).

Platon: Treba se je navaditi na veselje in žalost ob tistih stvareh, kot je treba: to je bistvo pravilne vzgoje. Vrlina je združena z občutkom ugodja in neugodja. Vrlina je dejavnost, ki je po občutku ugodja ali neugodja usmerjena k najboljšemu.

Za nekaj se odločimo iz treh nagibov: lepo, dobro, koristno.

- Vrlina je v pravilnem odnosu do ugodja in neugodja.
- Vrlina se istih vzrokov, iz katerih se poraja, tudi krepi.
- Vrlina se je v tisti dejavnosti, iz katere je nastala, tudi najmočneje uveljavi.

Tisto, kar delamo v skladu z vrlino, mora biti narejeno zavestno, na osnovi neke samostojne odločitve.

Pri vrlinah ima znanje neznamen pomen.

Pravičen postane tisti, ki dela pravična dejanja.

Vrline niso ne strasti in ne zmožnosti, ampak zadržanja.

Vrlina teži k **sredini** kot svojemu smotru. Sredina je med dvema slabostma, katerih ena je v pretiravanju, druga pa v pomanjkanju. Tudi pri strasteh je možna srednja mera. Ogorčenost je sredina med zavistjo in škodoželjnostjo. Nравstvena vrlina je neka sredina. Ker je sredino težko doseči, moramo izbrati pot k najmanjšemu zlu.

3.knjiga:

Hoteno je to, kar ima svoje počelo v sami delujoči osebi. Odločiš se za nekaj, kar misliš storiti. Mogoče je vse kar je v naši moči. Če bi kdo nenehno preudarjal se izgubil v neskončnost. Predmet preudarjanja in odločitve je isti. Kar namreč razsodimo na osnovi preudarjanja, za to se odločimo. Predmet odločitve je nekaj, kar smo preudarili. Želja je usmerjena k smotru. Dober človek vse pravilno razsoja. Smoter je predmet želje. Vrlina je odvisna od nas. Vrline so **hotene**. Hotene so tudi slabosti.

Vrline: So neke sredine, zadržanja. Oblikujejo dejanja iz katerih nastajajo. So v naši moči in so hotene njihovo merilo je zdrava pamet.

Hrabrost (vrlina): Je sredina med strahom in predrznostjo. Hraber se ne boji ničesar in ne pozna strahu. Hraber ima plemenite nagibe.

Umerjenost (vrlina): sredina v odnosu do užitka. Užitki so telesni in duševni (častihlepje). Umerjen je tisti, ki se ne žalosti zato, ker se mora odreči nasladi ter se poželi le tistega kar je dovoljeno.

Razbrzdanost naslada razbrzdanega je v uživanju, do katerega pride pri jedi, pijači

4.knjiga:

Radodarnost (vrlina): srednja mera v dajanju in jemanju premoženja. Radodaren človek je tisti, ki daje iz plemenitih nagibov in pravilno, komur je treba. To dela z veseljem, saj mora biti vrlina prijetna. Radodaren človek težko kaj prosi. Radodaren človek je težko bogat, ker ima smisel le za razdajanje in denar ceni le kot sredstvo, ki ga lahko daje drugim. Rabsipnost in skopost sta pretiravanja oz. pomanjkanje srednje mere v premoženjskih zadevah. Radodaren je, ko razdaja sorazmerno svojemu imetju in v pravilne namene.

Širokosrčnost (vrlina): Od radodarnosti se razlikuje po količini potrošene vsote. Kdor je širokosrčen je hkrati tudi radodaren; toda vsak, kdor je radodaren še ni širokosrčen. Pomanjkanje te lastnosti je ozkosrčnost, pretiravanje pa razmetavanje. Širokosrčnež troši velike vsote iz plemenitih nagibov. To dela z veseljem. Širokosrčnež na vsakem področju ravna širokosrčno in tako, da je delo enakovredno vloženim izdatkom.

Visokomiselnost: je usmerjena k visokim ciljem. Visokomiseln je tisti, ki se ima za vrednega visokih ciljev, ki jih je v resnici vreden. Nespameten je tisti, ki se poteguje za cilje, ki jih ni vreden. Kdor precenjuje svoje sposobnosti je nadutež, kdor pa jih podcenjuje je malodušnež. Visokomiseln človek ima opraviti s slavo in častjo. Visokomiseln ne ljubi nevarnosti. Drugim rad deli dobrote, mučno pa mu je prejemanje le-teh od drugih. Ne predaja se častihlepju. Svoja prijateljska in sovražna čustva kaže odkrito. Ne more živeti v odvisnosti od drugega.

Častihlepje: Častihlepnega hvalimo, če hlepi po časti bolj kot večina povprečnežev; grajamo pa ga, če hlepi po časti bolj kot je prav.

Blagost: Je sredina pri jezi. Pretiravanje je ujezljivost. Srednja mera: jezimo le na osebe, na katere se smemo jeziti, le iz upravičenih razlogov.

Sram: Je strah pred osramotitvijo. Občutje sramu se poda le mladosti. Kdor je zmožen narediti kaj takega, česar se pozneje sramuje, je slab.

5. knjiga:

Pravičnost: Kar je določila zakonodaja je pravično. Pravičnost je popolna vrline, ker se izraža v odnosu do bližnjega. Če je krivično to, kar krši enakost, je pravično to, kar je v skladu z enakostjo. Pravično je to, kar je v skladu s sorazmerjem, krivično pa to, kar krši sorazmerje. Pravično ravnanje je sredina med povzročanjem krivice in trpljenjem krivice. Pravičnost uveljavlja srednjo vrednost, medtem ko je krivičnost usmerjena k skrajnosti. Posebna vrsta pravičnosti je **blagohotnost**.

6. knjiga:

duševne vrline- nravstvene, razumske

duša- **razumski** (2 dela, 1. spoznavamo spremenljive ali 2. nespremenljive oblike bivajočega) in nerazumski del

duša: zaznavanje, razum, hotenje

Učinek teh dveh razumskih delov duše je spoznanje resnice, vrline pa je lastnost po kateri se dokopljeta do spoznanja resnice.

5 zmožnosti po katerih se duša dokoplje do resnice:

- a) **Umetnost:** je zmožnost umskega proizvodjanja, ki je pravilno usmerjena.
- b) **znanje** : Predmet znanja ima značaj nujnosti, je večten. Znanje je zmožnost dokazovanja.
- c) **Pametnost:** je vrline preišljevalnega dela duše. Ni mogoče biti pameten brez npravstvene vrline in ni mogoče biti dober brez pametnosti.
- d) **Modrost:** Moder človek mora imeti zanesljivo spoznanje o počelih. Modrost je povezava pametnosti in znanja.
- e) **razumnost**

7. knjiga:

Tri vrste npravstvenih lastnosti, ki se jih moramo izogibati: slabost (≠vrline), neobvladanost (≠obvladanost), živalskost (≠nadčloveška popolnost).

Neobvladanost v jezi je manj sramotna kot neobvladanost v poželenju. Nasprotje mehkužnega je zdržen. Bistvo zdržnosti je v odporu, bistvo obvladanosti pa v obvladanju. Obvladanosti moramo dati prednost pred zdržnostjo. Razbrzdanec ni možen obžalovanja, neobvladanec pa je.

Neobvladanci niso krivični, a ravnajo krivično. Neobvladanec išče pretirane čutne naslade, vendar ne iz prepričanja, razbrzdanec pa jih išče iz prepričanja. Pameten človek ne more biti neobvladan.

Užitki: Umerjen človek išče življenje brez užitkov, ki so združeni s poželenjem in bolečino.

8. knjiga:

- 3 načini državne ureditve: kraljevina, aristokracija, timokracija
- 1. **kraljevina:** je najboljša. Vladar dela v korist vseh podložnikov. Kralj je materialno neodvisen in po svojem imetju vse prekaša. Kralj svoje podložnike prekaša v dobrodelnosti.

- 2. **tiranija**: Izrodek kraljevine je tiranija, kjer dela tiran le za lastno korist.
- 3. **aristokracija**: podobna razmerju med možem in ženo
- 4. **demokracija**-je še najmanjše zlo, saj predstavlja le majhen odklon od ustavne ureditve; vsi enaki
- 5. **timokracija**: podobna razmerju med brati-bratje so si enaki
- velik pomen prijateljstva v državi
-

Prijateljstvo: Predmet prijateljstva je dobro, prijetno, koristno

- a) prijateljstvo iz koristoljubja: nekoga radi zaradi blaginje, med starejšimi
- b) prijateljstvo iz prijetnosti- radi zaradi zabave, med mladimi
- c) popolno prijateljstvo: med dobrimi, podobni v vrlinah. Želijo dobro, ker so sami dobri. Taka prijateljstva so redka.
- d) Prijateljstvo, ki temelji na prekašanju: med očetom in sinom, starejšim in mlajšim, možem in ženo...

Prijateljstvo je podobno zadržanju. Prijateljstvo z mnogimi ni mogoče. Pri prijateljstvu iz koristoljubja ali prijetnosti se, ko si takšni prijatelji niso več koristni ali prijetni prijateljstvo razdre. Prijateljstvo temelji na sožitju. Prijatelja sta si enaka, ali pa eden drugega presega. Dva človeka, katerih prijateljstvo je zasnovano na vrlini, si prizadevata, da bi drug drugemu napravila dobro. Dobro je storiti uslugo brez upanja na povračilo.

9. knjiga:

Prijatelj se ne sme prijatelju pritoževati, ampak mora drugi prijatelj ugotoviti, da ima probleme in mu pomagati

Do razdora prijateljstva pride, kadar eden ali drugi prejme nekaj drugega, kot si želi.

Naša dolžnost je da preživljamo svoje starše.

Naklonjenost se pojavi zaradi kake vrline ali odlike.

Sloga se nanaša na skupne interese.

Dober človek v vsem, kar je vredno hvale, zagotavlja sebi večji delež plemenitosti.

Človek, ki hoče biti srečen, rabi dobre prijatelje.

10. knjiga:

Uživanje ni najvišje dobro. Sleherno uživanje ni zaželeno. Uživanje ni neko gibanje ali nastajanje, ker je celovito.

Srečnost: končni smoter. Je zaželena sama po sebi. Zadošča sama sebi. Srečno življenje je v skladu z vrlino. Srečnost je neko razglabljanje.

ARISTOTEL: Če hočeš moralno delovati moraš imeti moralne navade. Etiko usmeri na zemljo. nimamo druge možnosti kot da se lotimo vsakdanjih vprašanj. Človek ima možnost, da vsakdanja vprašanja kritično preverja. To je povezano s sredino. Sredina je ena od kreposti. Etično teženje vodi k dobremu. To je odvisno od našega iskanja dobrega. Blizu situacijski etiki- v trenutnih razmerah se moramo odločiti.

Vrednote: telesne (nižje) in duhovne (višje). Oboje je potrebno upoštevati in se potem odločiti. Človek išče ravnovesje. Ne zanika vrednost telesnega. Telesno in duhovno je treba

spraviti v ravnovesje. Etika je veda, ki naj bi človeka usposobila, da bi si pridobil navade. Razumskost je prirojena.

Kreposti:

Razumskost: pokaže kakšni so odnosi med stvarmi

Pravičnost: postavna (zakonska), delilna (vladajoči-morajo deliti, vsakomur toliko kot mu gre), menjalna pravičnost

Zmernost: omogoča, da človek zna najti sredino med dvema skrajnostma

Preudarnost: da čim bolj obvlada položaj

14. strahovnik

Ameriška moralna filozofija 20. stoletja

Večina anglosaške tradicije je samo sebe razumela v odnosu do G. E. Moora. Moore pravi, da sta področji metaetike in normativne etike neodvisni. Najprej pa se moramo začeti ukvarjati z metaetiko.

Skupne poteze predstavnikov:

1. vsi so kritični do tradicionalnega pristopa; do analitične filozofije
2. ostajajo pa še vedno znotraj te filozofije
3. PRAGMETIZEM
4. poudarjajo kontekst in zgodovinskost
5. vsi so usmerjeni, da bi bila moralna filozofija praktična
6. poudarjajo odnos do družbenega

John Rawls (1921-2002)

METODOLOŠKI VIDIK – model pretehtanega ravnotežja kot model izgradnje moralne teorije.

Imamo običajna vsakodnevna prepričanja – množica moralnih prepričanj. Izločiti je potrebno tista, ki so medseboj protislovna, o katerih nismo gotovi. Nato začnemo graditi sistem načel, ki bi ta prepričanja pojasnjevala. Gre za pretehtano ravnotežje med množico moralnih prepričanj in sistemom načel. Kompetenten moralen presojevalec mora imeti osnovno vrednost in mora biti sočuten. Sodbe morajo biti intuitivne, morajo imeti občutek gotovosti.

VSEBINSKI VIDIK – teorija pravičnosti: pravičnost kot poštenost. Pravična ureditev družbe.

Pravičnost je potrebno graditi na poštenosti, kjer je začetna enakopravnost in ni privilegij.

Delovanje družbenih struktur in institucij

Kako priti do pravične družbe, družbenega sodelovanja, družbe skupnih interesov?

Naravno stanje – stanje v katerem se posamezniki šele odločajo; posamezniki so postavljeni za tančico nevednosti (nevedni o spolu, položaju, veroizpovedi). Vsi lahko podajo svoje predloge – enakost; posamezniki pa posedujejo. Ti morajo biti medsebojno ravnodušni in vsi naj bi posedovali čut za pravičnost in dolžnost. (Kritika: Kaj je pravičnost in kako naj bi bili pravični, če ne vemo kaj je to.) Vsi udeleženi v sistemu se morajo strinjati. Pravičnost je pred učinkovitostjo in dobrim.

Richard Rorty (1931-2007)

Pragmatizem

Namesto pojmov objektivnosti, dolžnosti in moralnega zakona v etiko vstopijo pojmi solidarnosti, socialne pravičnosti in napredka človeštva. Vstopi zdrava pamet. Filozofija mora postati hermenevtika (množica relativnih opisov, družbena praksa in uporaba). Rorty napiše tudi esej: etika brez principov oz. načel; moralnost je stvar rastoče občutljivosti. Bistvo morale je

občutje (občutljivost) za drugega, ki je relacijsko in zgodovinsko-kulturno pogojen. Kritizira tudi pojem človekovih pravic.

Alasdair MacIntyre

Vrnitev vrlinske etike. Pojem vrline so glavni pojem in nas vzpostavijo v odnos do drugega. M. se upira na Aristotela. Zaradi neuspeha sodobnih utemeljitev etike je posledica emotivizem – moralne sodbe so zgolj posledica naših naravnaj (subjektivizem). Da zaobidemo emotivizem se moramo vrniti k vrlinam. Katere vrline oblikovati v skupnosti? Ni objektivnih meril izven tradicij samih. Ljudje smo odvisne racionalne živali. Do neke mere smo vsi ranljivi in odvisni in to ranljivost, odvisnost si moramo priznati, da se lahko z njo soočimo. Izpostavlja lokalno skupnost. Država je prevelika, družina pa premajhna.

Charles Taylor

Družbo razume kot družbo pluralnosti. Kritizira relativizem, ki je zanj samoprevara. Zanj je pristnost jaza pogoj za etičnost.

b) Arendt: Totalitarizem na oblasti

Arendt je bila Judinja in Heideggerjeva ljubica.

Tajna policija: partija-država

Če v družbi narediš vladnega sovražnika lažje vladaš.

Problem totalitarne družbe: da je posledica tega, da izključi določeno skupino- ljudje težimo k takšnim odnosom- drug drugega izključimo in je naš sovražnik. V totalitarni družbi ni medsebojnega dialoga.

Levinas: obličje je tisto s katerim se srečamo

Bauman: iz tega izide postmoderna družba-v ospredju je posameznik

*Človek, ki je prikrajšan za čustveno življenje se kasneje maščuje. Mediji izključijo določeno skupino ljudi. Gospodarska globalizacija je lahko pot k sodelovanju.

Če prvinski dialog pri otrocih ni pozitiven, so posledice celo življenje.

Posameznik lahko deluje le v odnosu z drugim. Tudi geni vplivajo na sodelovanje z drugimi, danes največ medijev in gospodarstva, prej v policiji.

c) Pieper:

1) Pieper: Razumnost

Krepost razumnosti je izvor in oblikovalni temelj drugih glavnih kreposti, pravičnosti, srčnosti in zmernosti. Samo tisti, ki je razumen je lahko tudi pravičen, srčen in zmeren. Na načelu prednosti, ki jo ima razumnost pred drugimi krepostmi, temelji celotna zgradba krščansko zahodne predstave o človeku. Toda danes težko dojamemo, da je dober človek dober prav zaradi svoje razumnosti.

Današnjemu človeku zveni tuje, da je dober človek dober prav zaradi svoje razumnosti, saj se zdi, da razumnost prej pomeni izogibanje dobremu kot pa njegov pogoj. V običajni predstavi

razumnosti pripišemo nekakšno sebično zaskrbljenost zase, tesnobno in oprezno samoohranjanje. Zato ne moremo razumeti, da mora pravičnost temeljiti na razumnosti. Ravno tako težko povežemo razumnost in srčnost, saj je razumen tisti, ki zna poskrbeti, da ne zaide v težavo kjer bi moral biti srčen, razumen človek je prekanjen taktik, ki se zna izogniti osebnemu zavzemanju. V povezavi z zmernostjo se zdi, da ima današnja miselnost manj težav, toda tudi tu skušamo razvrednotiti smelost čistega življenja in trdoto resničnega posta kot nerazumno pretiravanje.

Klasični krščanski nauk o življenju pravi, da je razumen in dober človek lahko samo hkrati. Razumnost spada k definiciji dobrega, je vzrok tega, da so druge kreposti sploh kreposti. Tako na primer lahko obstaja instinktivna pravilnost kakšnega poželenja, razumnost pa stori, da ta instinktivna pravilnost postane krepost zmernosti. Pravičnost, srčnost in zmernost kot zmožnosti človeka, lahko dosežejo svojo dovršenost šele na temelju razumnosti, to je na dovršeni zmožnosti pravilnega sklepanja. Šele s to zmožnostjo se instinktivna nagnjenja k dobremu povzdignejo v človekovo duhovno središče odločanja iz katerega izvirajo resnično človeška dejanja. Šele razumnost izpopolni nagonsko in instinktivno pravilno dejanje v pravo krepost, v zares človeški način dovršene zmožnosti.

Razumnost je merilo pravičnosti, srčnosti in zmernosti. To najbolje pojasni Tomaž Akvinski, ko pravi, da je prava človeška bit v tem, da um, izpolnjen v spoznanju resnice, notranje oblikuje in kuje voljo in delovanje. Um tukaj pomeni pogled na resničnost, prehod k resničnosti. Resnica pa razodetost resničnosti same, tako naravne, kot nadnaravne. V spoznanju izpolnjen um je torej dojemalna moč človeškega duha, če jo razkritje resničnosti, naravne in nadnaravne povzdigne v uresničenje.

Razumnost najprej pomeni usmerjenost hotenja in delovanja k resnici, in nato usmerjenost hotenja in delovanja k objektivni resničnosti.

Prvenstvo razumnosti pred drugimi krepostmi pomeni, da uresničevanje dobrega predpostavlja poznavanje resničnosti. Dober namen ne zadošča, ravnati moramo v skladu z realno situacijo, kar pomeni v skladu s konkretnimi resničnostmi, ki obdajajo konkretno človeško ravnanje.

Razumnost se ne usmerja neposredno na zadnje cilje človeškega delovanja, temveč na poti k tem ciljem. Za razumnost je značilna naravnost na območje sredstev in poti in čisto konkretnih resničnosti. Obstajajo lažne in krive poti tudi k pravim ciljem. Smisel kreposti razumnosti pa je, da resnici dejanskih stvari ustreza ne le cilj človeškega delovanja, marveč tudi pot, po kateri ga dosežemo.

V nobeni drugi kreposti, se razumnost ne pokaže tako očitno, kot pri pravičnosti, ki temelji na razumni moči poželenja. Zato se krivična raba razuma najbolj razkriva v grehih proti pravičnosti. Kdor gleda samo nase, ne dopusti do besede resnici dejanskih stvari, zato ne more biti ne pravičen, ne srčen, ne zmeren, zlasti pa ne pravičen.

Dobro predpostavlja resnično, resnica pa je dobrina našega spoznavajočega duha. Razumnost je usmerjevalno spoznanje resničnosti, dobro dejanje se rodi iz tega spoznanja. Dobrost konkretnega človeškega dejanja temelji na resnici, ki je bila sprejeta ob soočenju s stvarnostjo samo. Resničnosti, ki obdajajo konkretno človekovo delovanje, so skoraj neskončno mnogotere, zato se človekovo dobro spreminja v skladu s stanjem ljudi, časov, krajev itd. Ne spreminjajo pa se cilji človekovega delovanja, niti njegove temeljne usmeritve.

2) Pieper: Pravičnost

Pravičnost je dokaj mnogoter pojem, ki danes v svetu lahko zavzema različne stvari. Ta mnogoterost pojma pa sama po sebi zavaja na misel o nečem skrajno preprostem. Na misel »vsakemu svoje« oziroma, da človek da človeku tisto kar mu gre (in še več, a prostovoljno)-na tem temelji vsak pravičen red na svetu(krivica pomeni obratno). Tomaž pravi: »pravičnost je drža, v moči katere človek s stanovitno in trajno voljo prizna vsakomur njegovo pravico«.

Cilj naše pozornosti je temelj značilno človeške dolžnosti, ki je mišljena z vodikom pravičnosti. Na temelju nečesa pa človeku nekaj pripada. Če je dej pravičnosti dati vsakomur kar je njegovo, potem dej pravičnosti predpostavlja dej, po katerem nekaj postane za nekoga njegovo. To se pravi, da pravičnost predpostavlja pravico. Jasno pa je tudi, da obstajajo pravice do pripadanja nečesa kot njegovega- npr. življenje. Temelj vsega pa je stvarjenje oziroma Bog, ki je kot stvarnik dal človeku kar mu gre, ampak ne kot dolžnik.

Neodtujljiva pravica-pripadanje nečesa kot nekaj sloni na različnih temeljih. Po eni strani na podlagi dogovorov, pogodb in obljub, po drugi strani pa na osnovi narave. Tisti, ki pa pripadajočega ne da, kdor to pridrži ali ukrade, sam sebe poškoduje in iznakazi. Ker je človek oseba, se pravi duhovno, v sebi celo, zase, po sebi in zaradi lastne popolnosti obstoječe bitje, zato človeku nekaj pripada. Ima neko pravico, ki se je ne sme kršiti. Človek ima neodtujljive pravice, ker je po Božji podobi. Je *creatura* zato mu nekaj neodtujljivo pripada- ker je ustvarjen. Spet pa je kot *creatura* dolžan dati drugemu kar mu pripada. Kant pravi: »Imamo svetega vladarja in to kar je dal ljudem kot sveto je človekova pravica«.

To se pravi, da ima pravičnost opravlja z drugim, kajti pravičen je nekdo, ki potrjuje drugega v njegovi drugačnosti in mu pomaga do dobi kar mu gre. Pravičnost obstoji v vzajemnem življenju. Pomeni tudi biti dolžan in poravnati dolg. Tisti, ki daje pravičnost je tako rekoč dolžnik. Tomaž razlikuje pravno in moralno zahtevo po pravičnosti. Prvo sem prisiljen izpolniti drugo pa je odvisna od moje poštenosti.

Vsako nravno dejanje je v odnosu do »drugega«, tistemu s katerim imam opraviti, dati ali pa odtegniti kar je »njegovo«. Ta partner je lahko skupnost- kot »družbena celota« ali Bog.

Pravičnost se uresničuje zlasti v zunanjem dejanju, se pravi v območju pravičnega in krivičnega navzven. Se pravi, če sem dolžan komu nekaj poravnati to poravnam ne glede na to ali sem reven ali bogat ali to storim rad ali ne rad in ali se počutim dobro oziroma slabo. Tisti drugi ni deležen naše subjektivnosti in le z zunanjim dejanjem je zares deležen tistega kar mu gre- vse kar se nanaša na drugega je polje pravičnosti

»Ravnati pravično« in »biti pravičen« sta dve stvari. Pravično samo je mogoče določiti glede na notranjo naravnost storilca, ki pa še ni rečeno izražena v zunanjem dejanju. Ravnati pravično pa je nekaj povsem drugega. Nekaj je lahko pravično storjeno, ker tako veleval zakon ni pa rečeno da je to pravično. Lahko je notranja naravnost pravična in je v zunanjem dejanju krivično.

Stara moralka pravi, da človek najčisteje pokaže svoje pravo bistvo, kadar je pravičen. Tako, da je pravičnost med tremi nravnimi krepostmi najvišja. Kljub vsemu pa je njeno mesto pod razumnostjo. Skupaj s slednjo sta taki, da je človek po njiju nasploh in neposredno naravnat na dobro. Prav tako pa se odlično mesto pravičnosti pokaže prav v negativnem – kakor se raba pravega razuma najbolj uveljavi v pravičnosti tako nepravilna razuma najbolj kaže v kršitvi pravičnosti.

Glavne oblike pravičnosti

Obstajajo trije temeljni odnosi in njim ustrezne oblike pravičnosti

Za družbo govorimo, da je pravična ko so medsebojni odnosi posameznikov pravilni: odnosi družbene celote do posameznikov, odnosi posameznikov do družbene celote. Na ta tri razmerja pa se vežejo tri oblike pravičnosti: izravnalna ali menjalna (ureja odnos posameznik-partner), delilna ali razdelilna pravičnost (ureja odnos skupnost-posameznik), zakonita ali splošna (ureja odnos člani-družba).

Individualizem in kolektivizem pa potvarjata družbeno stvarnost, kajti za prvega obstajajo samo posamezniki za drugega pa le družbena celota.

Izravnava in ponovna vzpostavitev pravičnosti.

Menjalna pravičnost je jedro medčloveškega sožitja. Je klasična oblika pravičnosti, saj se tu posameznik sooča s samostojnim drugim. S tem pa je uresničena tudi enakost partnerjev in le tako lahko obstaja popolna pravičnost. Se pravi dati nekaj kar nekomu dejansko pripada in s tem ponovno vzpostaviti prvotne pravice, ki so bile mogoče kršene. Drugače pa je pri razdelilni pravičnosti kjer sodelujeta posameznik in družbena celota. Človek je kot upravitelj skupnega blaga dolžan dati posameznim članom tisto kar jim gre. Posamezniku pri tem pripada delež (kakaršen mu pač gre), ki je v skupni posesti vseh. Upravitelj te celote pa je včasih lahko tudi krivičen do posameznika. To pa takrat ko to zahteva skupni blagor. Nosilca tega skupne celote-oblastnika pa je nemogoče prisiliti da izpolnjuje to »razdelilno pravičnost«, saj je on hkrati varuh in uresničevalec te razdelilne pravičnosti-to pa je lahko včasih najhujše zlo: krivična oblast. Zato je treba z nenehnim prizadevnim poukom in vzgojo ustvarjati v ljudstvu zavezujočo predstavo o človeških kvalitetah, ki so potrebne za izvrševanje pravične in razumne oblasti.

Dolgovi, ki jih načelno ni mogoče odplačati

Narava skupnega življenja je postala taka, da smo ljudje nenehno dolžni drug drugemu in drug drugemu plačujemo dolgove. Zgodovinsko gledano pa si je dejstvo, da bi prišlo do neke izravnave nemogoče misliti. Sploh pa je to mišljeno v odnosu do Boga, kjer človek bogu nikoli ne more povrniti kar je dolžan. Zato človek potrebuje

3) Pieper: Srčnost

Srčnost in zmernost predpostavljata obstoj zla. Stvarni temelj, brez katerega si obeh ni moč smiselno misliti, je metafizično dejstvo obstoja zla. Zla v človeškem in demonskem svetu, v dvojni podobi krivde in kazni (zla ki ga delamo) in zla, ki ga trpimo. Pri spoznanju človeka omejuje odločna svetnost in brezpogojni optimizem. In cerkveni nauk, da je »naravni«, to je s Kristusom nepovezani človek po izvirnem grehu zašel »pod satanovo oblast«, more čisto naravnemu optimizmu in trmasto vase zakrknjeni volji do zavarovanosti postati obvezujoče razvide šele v trenutku, ko sama sebe ukineta.

Srčnost predpostavlja ranljivost, brez tega sploh ni mogoča. Biti srčen pomeni, da se sprijazniš z rano. Prav zato ker je človek po naravi ranljiv more biti srčen. Z besedo rana razumemo vsak volji nasproten poseg, vsako poškodovanje sebe, vse kar se proti naši volji zgodi nam. skrajna in najgloblja rana je smrt. Tako je srčnost naravnana na smrt, vsa srčnost stoji vpričo smrti.

Mučeništvo: je svojsko in najvišje dejanje srčnosti. Pripravljenost na mučenje je korenina vsake srčnosti. Cerkev pa pravi: po eni strani razlaga pripravljenost pričevanja za Kristusa kot obvezujočo zapoved, ne smemo grešiti. Po drugi pa ne smemo hvaliti tistih, ki se sami ponujajo, ker tudi evangelij ne uči tako. Sprijazniti se moramo z rano. To predstavlja vnanje bistvo srčnosti. Trpljenje za trpljenje je za kristjana nesmiselno. Kristjan ljubi življenje. Srčnost v premagovanju nevarnosti uresničuje dobrine razuma. Svoj lastni smisel prejme v povezavi z nečim drugim. V vrsti glavnih kreposti je omenjena na tretjem mestu. Pred njo sta razumnost in pravičnost. Brez teh dveh ni srčnosti. Razumnost informira srčnost prek pravičnosti. Srčnost sama v sebi ni prvo uresničenje dobrega, varuje to uresničenje ali mu utira pot. Zato ne velja, da je lahko srčen samo razumen človek. Postaviti se mora v službo pravičnosti. Brez te ni srčnosti. Brez pravičnosti je vzvod zla. Srčnost ne pomeni popolne odsotnosti strahu. Srčen je tisti, ki ne pusti, da bi ga strah pripravil do tega, da se odreče dobrinam in si s tem nakopal strahoto. Resnično srčen je tisti, ki uresničuje dobro s tem da hodi proti strahoti oziroma rani. Pomembno pri srčnosti je tudi vzdrževanje in ne napad. Vzdrževanje vsebuje močno duševno dejavnost, oklepanje dobrega. S tem se hrani moč za prenašanje ran in smrti.

Nujna sestavina srčnosti je tudi potrpežljivost. Potrpežljiv je tisti, ki ga rane ne spravijo v žalost. Kdor je srčen je prav s tem potrpežljiv. Obratno pa ne velja.

Srčnost in jeza: delujeta neposredno druga v drugi.

Poznamo tri stopnje srčnosti: vitalna, nravstvena in mistična.

Vitalna: še ni človeška krepost v strogem pomenu, je temelj in je odvisna od nravstvene ravni.

Nravstvena: človeška krepost v strogem pomenu.

Mistična: je že nekaj več kot krepost v strogem pomenu. Pod mistično spada nadnaravno življenje.

Temna noč: Kristjan, ki se upa skočiti v to temo in se s tem skokom spusti v Božje roke, torej uresniči bistvo srčnosti.

Srčnost kot dar Duha: milostno podarjena nadnaravna srčnost, ki je dar svetega Duha izoblikuje in krona vse druge Kristjanove naravne srčnosti.

4) Pieper: Zmernost

5) *Pieper: Vera*

Pieper se na začetku svojega spisa o veri sprašuje o **pravem pomenu vere**. Počasi razvija svoje stališče in najprej ugotovi, da verovati pomeni zavzeti stališče do **resničnosti** in sicer to stališče je, da imamo izjavo za **pristno**. Se pravi neki vsebini rečemo: »Tako je in nič drugače.« Tako pravita **verujoči** kot tudi **vedoči**. Razlika med njima pa je v tem, da vedoči vsebino pozna, verujočemu pa se ne kaže, nima vpogleda vanjo. Vednost je torej poznavanje stvari, vera pa je **nepoznavanje vsebine** in hkrati to **imeti za pravo in resnično**. Da ne bo pomote: verujoči mora vseeno tudi že nekaj spoznati – vsaj toliko, da ve zakaj gre. Pieper se skuša še bolj približati tistemu pravemu pomenu besede verovati/verjeti in sicer pravi, da verovati pomeni vedno: **nekomu verjeti**. Verujoči torej v strogem pomenu besede sprejema vsebino kot resnično in pravo na podlagi pričevanje nekoga drugega in zaradi tega, ker verjame njemu. Verujoči torej pritrdi priči. Dalje pravi Pieper, da je bistven **uvid, da je vera nekaj dobrega**. Veruje lahko samo tisti, ki hoče. Tukaj Pieper citira Andreja Gideja, ki pravi: *V Kristusovih besedah je več luči kot v kateri koli drugi besedi. Vendar se zdi, da to še ni dovolj, da bi bil kdo kristjan. Vrh tega moraš še »verovati«.* Jaz pa ne verujem. Se pravi se nam lahko zdijo neke besede še tako prepričljive, ampak se moramo mi odločiti, da jim verjamemo oz. da verjamemo človeku. Tukaj moramo biti pozorni, da vemo, kaj je predmet tega hotenja, kaj je tisto, kar verujoči hoče, ko veruje? To NI tisto, ko recimo prakticizem pravi: verovanje je potreba človeške narave – in ima prav. Ampak nesmiselno je misliti, da je vera lahko utemeljena s tem, da to potrebo zadovolji. Še bolj zmotno bi bilo misliti, da verujoči veruje, ker želi, da bi bilo tako kot veruje (npr. Verujem v večno življenje, ker želim, da bi obstajalo.). Pravi odgovor na vprašanje »Kaj je tisto, kar verujoči hoče, ko veruje?« se glasi: **Porok ali priča je tisti, ki ga verujoči »hoče«, »ljubi«, mu pritrdi, s tem, da ima njegovo besedo za resnično, kar pravi**. Verovati torej pomeni biti deležen spoznanja nekoga, ki ve. Torej mora nujno obstajati nekdo, ki ve. Tukaj pa pride pojem **verodostojnost**. V verodostojno tistega, ki mu verjameš, ne moreš samo verjeti, priti moraš do vednosti o njej, pravi Pieper. Ker predpostavke vere ne temeljijo na tistem, kar verujoči veruje, ampak na tistem, kar že ve ali vsaj mora biti zmožen vedenja. Zato Pieper tudi pravi: »Če naj bo vse vera, potem sploh ni nobene vere.« Verodostojnost je torej osebna kvaliteta, ki jo zato spoznamo le tako, kot sicer dojemamo osebo. Kot smo že rekli je vera je svoboden dej, saj bi verujoči mogel tudi ne verovati. Kaj pa po drugi strani pomeni gotovost? Ena od opredelitev gotovosti je tudi ta, da je gotovost trdna, v razvidnosti vsebine utemeljena pritrditev, pri čemer »razvidnost« vsebine ne pomeni nič drugega kot njeno očitnosti. Če je tako, potem noben vernik ne more imeti gotovosti, kajte verovati pomeni vsebino, ki NI očitna, vendarle brezpogojno sprejemati kot pravo in resnično. Prav v tej brezpogojnosti ima vernik svojo gotovost. In Pieper razloži to drugačno gotovost. Citira Tomaža, ki pravi, da je vera nekaj popolnega in nekaj nepopolnega. Polpolnost je v trdnosti pritrditve, nepopolnost pa je v tem, da NE pride do gledanja, posledica tega pa je, da v verujočem nastane t.i. **miselni nemir**. Po izročilu so temu rekli *cum assensione cogitare*, kar pomeni s pritrditvijo misliti. Tega pa ne smemo izenačiti z dvomom. Primer: imamo brata, ki naj bi umrl v vojni in ga imamo že vsi za pogrešanega in mrtvega. Nekdo pride k nam domov in nam pravi: vaš brat je živ. Dilema: naj mu verjamemo ali ne. In to nas vznemiri. Najprej lahko tudi dvomimo, a nato se vseeno odločimo, da bomo verjeli kar nam ta priča pravi. A tukaj nastane miselni nemir, ker bi radi to preverili, hkrati pa vemo, da se nam to nikoli ne bo posrečilo. Tukaj Pieper pravi: Ni kaj: verujoči je v tem smislu vznemirjenec, saj **spoznanje v veri ne poteši hrepenenja, prej ga razžari**. Potem Pieper govori o tem, da bomo pristopili k veri na filozofski način. Loti se **razodete vere** in vere **v Boga kot osebno bitje**. Pravi, da prepričajte o možnosti razodetja Boga ne vsebuje samo določene predstave o Bogu (naprimer, da moramo verjeti, da je Bog osebno

bitje, ki je zmožno govora) ampak vključuje tudi določeno metafizično predstavo o človeku (da je človek tisti, ki je odprt za to Božjo besedo). In Pieper pride do ugotovitve, da odprtost **za morebitno božje razodetje** spada k naravnemu bitnemu stanju človeškega duha. To pomeni, verovati ni samo nekaj, kar lahko človeku mirno pripišemo; temveč NE verovati bi bilo – če je Bog govoril na človeku zaznaven način – naravnost proti človeški naravi. Se pravi nevera nasprotuje temu, kar je človek po naravi. Nato Pieper opozarja, da človek razodevajočemu se Bogu ne stoji nasproti kot enakovreden, neodvisen partner, ki bi mu bilo dano na izbiro, ali se bo za to zanimal ali ne. Ljudje so vse preveč nagnjeni k temu, da v miru čakajo, da bi denimo dokazi za dejanskost razodetja prišli k njim na dom, kot da bi bili v položaju razsodnikov in ne v položaju pomoči potrebnih. »Odličili so se, da bodo preizkusili Vsemogočnega – brezstrastno, sodniško, povsem nepristransko, s trezno glavo... Zelo običajna, vendar usodna zmota pri vsem tem, je pravi Newman, da mislijo, da se resnici lahko bližajo *brez svetega spoštovanja*. Pieper se sprašuje tudi o pojmu »nevere« in ugotavlja kaj vse nevera ni, pa jo mi v pogovornem jeziku dostikrat imamo za nevero. Pravi, da **nevera** v natančnem pomenu je samo duhovni dej, v katerem nekdo po preudarku odreče pritrditev resnici, ki mu je dovolj jasno prišla pred oči kot Božja beseda. Morda se bo kdo vprašal, ali do nevere v tem smislu sploh kdaj pride. Na to je treba odgovoriti, da se zdi, da je obličajno nasprotje vere dejansko redkeje odločna nevere in pogosto je tista globoko zakoreninjena *nepozornost*, o kateri je že bil govor.

Pieper se ukvarja tudi s pojmom **razodetje** in citira Tomaža Akvinskega, ki pravi, da je razodetje posredovanje duhovne notranje luči, ki človeškemu spoznanju omogoči, da zazna nekaj, česar s svojimi lastnimi močmi ne bi mogel zaznati.

Ko se na koncu Pieper sprašuje še o tem, ali je dobro verovati, pravi, da se moramo vprašati tudi po vsebini razodetja. Kaj pa je ta vsebina? O čem govori Božja beseda? Na to ne moremo odgovoriti drugače, kot da imamo pred očmi zgodovinsko obliko razodete vere, in sicer edino, ki si v prostoru naše sedanje svetovno-evropske civilizacije sploh lahko lasti ta privilegij: krščanstvo. Kaj je torej predmet Božjega razodetja, ki se je zgodil v Krisusu? To kajpada lahko pove samo teolog. Vendar iz filozofskega pristopa še ne bomo zašli v teologijo, če bomo upoštevali njegovo informacijo. Vsebino razodetja krščanske vere lahko povemo v dveh besedah: »Trojica« in »učlovečenje«. Tu pa vidimo, da se vsebina razodetja in razodetje zgodi v enem in istem trenutku. Ni bilo najprej učlovečenje in šele potem Kristusovo razodetje, ampak sta Božje učlovečenje in Krisusovo razodetje ena in ista resničnost. Na strani verujočega je temu spet ustrezno, da se ozanjena deležnost pri Božjem življenju v njem resnično dogaja in je je resnično deležen: če odmislimo vero, ni prav nobenega drugega načina, kako naj bi lahko postal deležen tega življenja. Beseda »oznanilo« tu spet dobi svoj prvotni pomen, saj iz nemščine mitteilung pomeni so-delitev oz. so-deležnost. Božje razodetje ni razglašanje poročila o resničnosti, temveč **sodeležnost** resničnosti same – ta sodeležnost pa seveda doseže le verujočega. Šele s tem je mogoče odgovoriti na vprašanje, ali je za človeka dobro, da veruje. Odgovor pa se bo moral glasiti tako: Če je Bog res govoril, potem veroavati ni samo dobro; v veri se namreč uresničuje prav tisto, v čemer ravno obstaja človekova dobrot in izpolnitev: ko se odpre resnici in zaupa v to kar sliši, prejme deleže ne le pri »vednosti« Boga Kot poroka za svojo besedo, temveč pri samem njegovem življenju.

6) Pieper: Upanje

Upanje je teološka krepost. Upanje je pratežnja živega. Iz sožitja med vzvišenostjo in ponižnostjo se rojeva naravno upanje. krepost upanja je povezana z nepopolno ljubeznijo do Boga. Upa lahko človek samo zase. Kristus je realna izpolnitev našega upanja. Naravno upanje izvira iz človekove mladostne moči in usahne z njo. Mladost je vzrok upanja. Teološka krepost upanja je moč koprnenja po »še ne«, ki se širi toliko bolj neizmerljivo, kolikor bliže smo mu. Anticipacija neizpoljenosti-obup, izpolnjenosti-predrznost.

7) Pieper: Ljubezen

I. Težave z besedami

V tem poglavju najprej predstavi problem omejenosti nemškega jezika, ki uporablja le eno besedo (Liebe) za ljubezen v primerjavi z romanskimi jeziki (amor: iz katerega izhajajo besede: dilectio in caritas). Omeni besedo »Minne« (sl. »vztrajna ljubezen«), ki je izginila iz vsakdanjega besednjaka in poskus uvedbe besede »caritas« v nemščino (nadnaravna ljubezen do Boga v primerjavi s »karitas« - ljubezen do bližnjega, potrebnega pomoči). Latinščina pozna še: affectio, studium (služenje drugim), pietas (usmiljenje, sočutje),... Poudari tudi pomen grških besed: eros, philia (prijateljstvo), agape, storgé, philanthropia, philadelphia,... V angleščini obstaja razlika med »to like« in »to love« ter poudari besedo »fond«. V ruščini obstajata: »ljubovatsja« (vidna ljubezen) in »blagost« (Božja ljubezen do ljudi).

II. Kaj je skupno vsem oblikam ljubezni?

Vse oblike ljubezni je skupno, da ljubezen pomeni obliko hotenja. To hotenje Akvinski označi kot »teženje«, medtem ko neki francoski komentator k svetemu Tomažu loči med »voljo kot močjo za ljubezen« in »voljo kot močjo odločitve za nekoga«. Ljubezen se kaže kot nadaljevanje in dopolnjevanje stvarjenja, pri čemer sv. Avguštín omeni, da je »krepost urejena ljubezen«. Prva stvar, ki jo ljubeči želi, da ljubljene živi, s čimer na nek način lahko negira moč smrti. Človeška ljubezen je tako vedno ponavljanje in posnemanje Božje ljubezni do človeka.

III. Ljubiti in biti ljubljen

Zmožnost ljubiti nekoga drugega predstavlja točko najvišjega razsvetljenja človeka, ki hkrati predpostavlja izkušnjo, da si od nekoga drugega ljubljen. Ljubezen tako potrjuje obstoj drugega človeka in potrди človečnost ljubečega. Osnovna tak ljubezen je Božja ljubezen, ki naredi vsakega človeka za edinstvenega in tako nenadomestljivega. Ob ljubezni se lahko vzpostavita občutka pozitivne in uničevalne osramočenosti.

IV. Ljubiti je težko

Nekoga ljubiti se ne pravi želeti, da bi živel brez vsake težave. Dobrohotnost do nekoga še ne pomeni, da to osebo ljubimo, a dobrohotnost predstavlja del ljubezni. Aristotel tako pravi: Ljubiti pomeni komu želeti dobro, pri čemer mu tega ne želimo zaradi sebe, ampak zaradi njega. Ljubezen je tudi dajanje prednosti drugemu. Freud nasprotuje pojmu vsesplošne ljubezni (nekateri niso vredni ljubezni).

V. Eros in agape

V tem poglavju se avtor sprva posveti vprašanju sebičnosti in nesebičnosti. Če nekoga ljubimo, zaradi tega, ker sem nato srečen, ali smo s to svojo sebičnostjo uničili pravi pomen ljubezni?

Tako pride do sklepa, da je razumevanje ljubezni pogojeno s razumevanjem človekove narave. Pri tem vzpostavi pomena erosa in agape: prvi pomeni pravo nesebično ljubezen, medtem ko slednja predstavlja ljubezen kot sebično ljubezen, ki zadovoljuje človekovo potrebo poželjenja.

VI. Ljubiti je sreča

Ljubezen ne ustvarja vrednost, ampak se drži smiselnega zaporedja: najprej je bit, nato je resnična in končno je dobra: najprej mora tisto, kar je ljubljeno, resnično obstajati, nato moramo to bivanje doživeti in nazadnje mora biti ljubezen »nemotivirana« in »brez razloga«. Eros je tako »zapopadek vsega teženja k polnosti bivanja, potešitvi hrepenenja po sreči, nasičenju z življenjskimi dobrinami«; je naravni zagon, ki je dan vsakemu človeku. S ljubeznijo je neločljivo povezana tudi sreča, hkrati pa je z ljubeznijo povezana tudi žalost (v primeru nesrečne oz. neuslišane ljubezni). Leibnitz zagovarja, da je ljubezen pomeni, da se veselimo ob sreči drugega.

VII. Ljubezen do sebe in nesebičnost

Ljubezen do drugega ni možna oz. ni prava, če najprej ne znamo ljubiti samega sebe. S tem, ko ljubimo samega sebe, postanemo eno in le tedaj lahko »delimo« oz. »prelijemo« ljubezen do nekoga drugega; Avguštin: »Če samega sebe ne znaš ljubiti, tudi bližnjega ne moreš ljubiti«. Da lahko ljubimo samega sebe, pa je potrebno, da si želimo samemu sebi dobro v tem trenutku, ne pa da si želimo spremembe samega sebe. Nasprotje nesebične ljubezni pa je »kupljena ljubezen«, ko človek izkazuje ljubezen do drugega zaradi pričakovanja nečesa nazaj.

VIII. Mož in žena

V tem poglavju opisuje erotično ljubezen: mož in žena se združita v eno osebo, hkrati pa ostaneta samostojni osebi. Na podlagi te trditvi tako lahko označimo spolno ljubezen kot vzorčni primer ljubezni. Tu je potrebno ločevati med spolnostjo brez ljubezni in z ljubeznijo. Spolna ljubezen postane erotična ljubezen, ko v odnos vstopi eros, ki je tako najčistejše bistvo ljubezni; pri tem opozori, da ne smemo povečati erosa kot božanstvo. Eros, ki se odpove telesnemu užitku, pa predstavlja presrečno obliko ljubezni.

IX. Ljubezen kot spolnost

Eros v človeku predstavlja posrednika med najnižjim in najvišjim v človeku. Spolnost tako označuje le brezosebni užitek, zadovoljitev primarnega biološkega nagona.

X. Od človeškega prijateljstva do ljubezen do Kristusa

V tem poglavju našteje še dve ljubezni:

- * prijateljska ljubezen: ko se prijatelja zanimata za iste stvari in se tako dopolnjujeta;
- * materinska ljubezen: materi je bolj pomembno, da ljubi otroka, kot da je ljubljena.

Ljubezen do Kristusa izvira iz dejstva, ko »človeka doleti darilo neposrednega in stvarnega deleža pri stvariteljski Božji moči potrditve; Bog človeku reče, da je dobro, da obstajaš. Ta ljubezen se imenuje caritas (agape). Caritas tako zajema vse oblike človeške ljubezni in je »takšna ljubezen do Boga, ki ga ljubi kot predmet

